

CSÁK CSILLA – KENDERES GYÖRGY*

Hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatási lehetőségei és annak bizonytalanságai a mezőgazdaságban

I. A kooperatív gazdálkodás alapjai

Az ember szociális lény. Csoportban való életét azonban bonyolult mechanizmusok szabályozzák. A csoportban szoros kapcsolat alakul ki az emberek között, hisz a közös cél érdekében együtt kell működniük, és segíteniük kell egymáson, ugyanakkor folyamatosan, alkalmazkodni a csoport közös normáihoz. [Simon, H.A., 1990]. A csoportban való lét és kapcsolatrendszer teremti meg az alapját az együttműködésnek, amely egymást segítő, támogató illetőleg konkuráló viszonyrendszer kialakulását eredményezi. Ez a partnerségi viszonyrendszer tehát a kooperációban ölt testet illetőleg csúcsosodik ki. A kooperáció jelentése partnerség, együttműködés egy közös cél elérése érdekében illetőleg közös fellépés érdekérvényesítés céljából. A kooperációnak többféle szintje és fajtája létezik. Megjelenik a társadalmi és a gazdasági területen egyaránt, amely területek sok esetben összekapcsolódnak, egymással kölcsönhatásban jelennek meg. A kooperációs célkitűzés a meghatározó egyes szintek és területek elhatárolásában. Ugyanakkor a célok megvalósításának tartalmi elemei sok esetben összetett kapcsolatrendszert mutatnak a kooperációs szintek és fajták között. Az viszont közös bennük, hogy az egyes tevékenységi területeken, meghatározott erőforrásokat mozgósítanak és kapcsolnak össze.

Álláspontunk szerint az együttműködésnek az a formája, amely az egyes területek közötti átjárást biztosítja, teremti meg az integrációs kapcsolatrendszer alapját és működésének lényegét.

---

* *Csák Csilla* – intézeti tanszékvezető, egyetemi docens, Miskolci Egyetem ÁJK Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrárjogi és Munkajogi Intézeti Tanszék; *Kenderes György* – egyetemi docens, Miskolci Egyetem ÁJK Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrárjogi és Munkajogi Intézeti Tanszék.

A szociális farm modellben a társadalmi és a gazdasági kooperáció különböző szintű formái jelennek meg.

A kölcsönhatás, együttműködés, kooperáció irányai:

- társadalmi felelősségvállalás, közös felelősség
- fenntartható mezőgazdaság
- környezettudatosság
- személyiségfejlesztés (készség- és képességfejlesztés)
- ismeretátadás
- gazdasági előnyök (termelés, feldolgozás, értékesítés, felhasználás, jövedelem/bevétel)

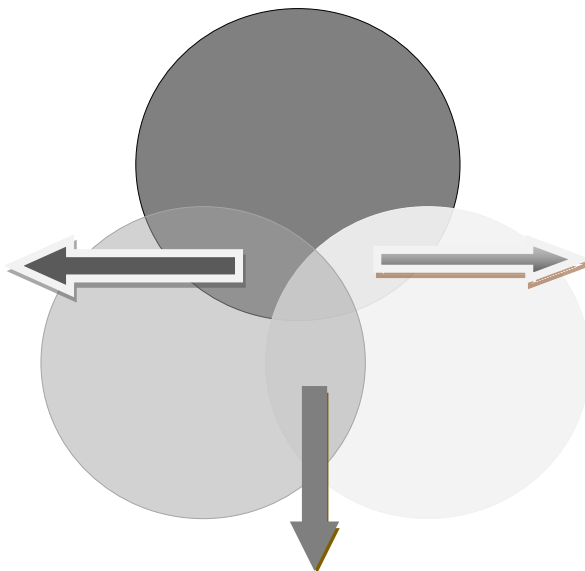
A modell két pilléren épül, egyrészt a mezőgazdasági tevékenységre, másrészt a támogató szolgálatra. Ezen a két pilléren keresztül kapcsolható össze a mezőgazdasági tevékenységet végzők (szociális farm fenntartók) személyi köre, illetőleg a kisegítő tevékenységet végzők (szociális farm szolgáltatást igénybevevők) személyi köre.

II. A szociális farmgazdálkodás lehetséges formái

A szociális szolidaritás elveinek megfelelően, a társadalmi és környezeti szemléletformálás érdekében működő kooperatív gazdálkodási forma, amely mezőgazdasági termelő, feldolgozó, szolgáltató tevékenységet végez hátrányos helyzetű személyek bevonásával; illetőleg mezőgazdasághoz kapcsolódó szemléletformáló kiegészítő tevékenységet végez a társadalom szélesebb köre számára. A szociális farmok típusai:

- Szociális célú gazdaság *vagy* rehabilitációs farm: hátrányos helyzetű személyek bevonása szociális intézmény keretei között folytatott foglalkoztatás keretében;
- gondoskodó gazdaság: hátrányos helyzetű személyek bevonása mezőgazdasági tevékenységet végzők által, mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén;
- társadalmi célú gazdaság *vagy* együttműködő gazdaság: szemléletformálás meghatározott személyi kör részére és/vagy foglalkoztatásba történő bevonás mezőgazdasági tevékenységet végző személyek mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén.

szociális célú gazdaság vagy rehabilitációs farm: hátrányos helyzetű személyek bevonása szociális intézmény keretei között folytatott foglalkoztatás keretébe

társadalmi célú gazdaság vagy együttműködő gazdaság: szemléletformálás meghatározott személyi kör részére és/vagy foglalkoztatásba történő bevonás mezőgazdasági tevékenységet végző személyek mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén

gondoskodó gazdaság: hátrányos helyzetű személyek bevonása mezőgazdasági tevékenységet végzők által, mezőgazdasági tevékenység végzésének helyén

Forrás: Saját szerkesztés

A szociális farm különböző modelljeit vázolhatjuk. Alapvetően három típust mutatunk be a diagramon. Az egyes típusok a tevékenységet végzők illetőleg a tevékenység végzésének a helye szerint különíthetők el. A tevékenységet végzők a hátrányos helyzetű személyek (tág értelemben pl. alacsony végzettségűek, romák, megváltozott munkaképességűek, fogyatékosok), illetőleg a társadalmi szemléletformálás esetén a tanulók, diákok köre alapvetően, akik a mezőgazdasági tevékenységet végző személyek irányításával azok munkájába bekapcsolódva végzik a kiegészítő tevékenységüket. A tevékenység végzésének helye szerint megkülönböztethetünk olyan jellegű szociális farmot, amikor a hátrányos helyzetű személyt ellátó szervezet tevékenységének végzése helyén történik a munkavégzés illetőleg foglalkoztatás (ez különösen abban az esetben valósulhat meg, ha az adott szervezet, személy mezőgazdasági tevékenységet is folytat). A munkavégzés helyszíne más esetben lehet a mezőgazdasági tevékenységet főfoglalkozás keretében

végző szervezet, személy mezőgazdasági tevékenységének végzésének a helye (farm, mezőgazdasági üzem).

Látható – a diagramra utalva – hogy az egyes típusok között átfedés figyelhető meg a személyi kör és a tevékenység végzésének helye tekintetében, amely átfedések teremtik meg a koherenciát az egyes típusok között és teszik egységessé és egységesen kezelhetővé a szociális farmrendszert.

A fentiek alapján a szociális farm szolgáltatást nyújtók (szociális farm-fenntartók) személyi körét két alapvető kategória szerint lehet meghatározni:

- Szociális Farm-gazdaság: olyan mezőgazdasági tevékenységet végző gazdálkodó szervezet, ami aktív tevékenység végzésére fogad hátrányos helyzetűeket és/vagy oktatási/nevelési célból fogad gyermekeket, tanulókat. A mezőgazdasági tevékenységet végzők alatt különböző szervezeti formában működő mezőgazdasági tevékenységből árbevételrel elérő vállalkozási formát értünk.
- Szociális Farm-közösség: olyan szociális szolgáltatók, akik (saját) hátrányos helyzetű célcsoportjukat bevonva maguk végeznek mezőgazdasági termelő/szolgáltató és értékesítő tevékenységet.

Mindkét esetben definiálni szükséges a szociális farm-szolgáltatást, amely egyrészt jelenti a hátrányos helyzetű személyek részére a mezőgazdasági tevékenységek végzése feltételeinek a biztosítását, illetőleg a mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységek végzése körében a termelés, feldolgozás, értékesítés, mezőgazdasági szolgáltatás nyújtását, másrészt jelenti a gyermeke/tanulók részére a gyakorlati (környezettudatos) mezőgazdasági ismeretek átadását.

A modell működése szempontjából központi elem a mezőgazdasági tevékenység értelmezése. Ez jelenti mind a szolgáltatást nyújtók, mind pedig az igénybevevők tekintetében a foglalkoztatási jogviszony alapját, mutat rá a munkavégzés ágazati irányra. A mezőgazdasági tevékenység fogalmát az agrár-alaptörvénynek tartott földforgalmi törvény [2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról 5.§ 14. és 18 pontja] a következőképpen definiálja: mező-, erdőgazdasági tevékenység: növénytermesztés, kertészet, állattartás, a méhanya nevelés, halászat, haltenyésztés, szaporítóanyag-termesztés, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, kiegészítő tevékenységgel vegyes gazdálkodás. Kiegészítő tevékenység: falusi és agroturizmus, kézművesipari tevékenység, fűrészáru-feldolgozás, takarmány-előállítás, mezőgazdasági termékből élelmiszer előállítása, dohányfeldolgozás, bioüzemanyag-előállítás a mező-, erdőgazdasági tevékenység során keletkezett melléktermékek, növényi és állati eredetű hulladék hasznosítása, nem élelmiszercélú feldolgozása, valamint az ezekből a termékekből keletkezett termékek közvetlen termelői értékesítése, mezőgazdasági szolgáltatás, valamint a mezőgazdasági üzemhez tartozó termelési tényezők hasznosítása, értékesítése.¹

¹ Lásd bővebben: NAGY ZOLTÁN: *A termőfölddel kapcsolatos szabályozás pénzügyi jogi aspektusai*. In: Csák Csilla (szerk.): *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2010., 187–197. pp., OLAJOS ISTVÁN: *A 2002. február 22-én hatályba lépő termőföld adásvételéhez kapcsolódó elővásárlási és elő-haszonbérleti jog gyakorlásáról*. In: *Napi Jogász*, 2002/4., 7–12. pp., OLAJOS ISTVÁN: *A termőföldről szóló törvény változásai a kormányváltások következtében. Gazdasági eredményesség és politikai öncélúság*. In: *Cég és Jog*, 2002/10., 13–17. pp., OLAJOS ISTVÁN-PRUGBERGER TAMÁS: *A termőföldbirtoklás*,

A szociális farmok esetén azonban szükséges a célnak megfelelő szélesre tárt tevékenységi kört meghatározó (szociális farmszolgáltatás) definíciót alkalmaznunk és alkalmazása érdekében a jogszabályt módosítani. A mező-, erdőgazdasági tevékenység illetőleg kiegészítő tevékenység szociális farm-szolgáltatással való kiegészítésének várható hatása abban foglalható össze, hogy ezáltal lehetővé válik a szociális farmszolgáltatást végző személyek mezőgazdasági földhasználatának szélesebb körű lehetősége.

Anélkül, hogy a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló, 2013. évi CXXII. törvény (földforgalmi törvény) illetőleg a 2013. évi CCXII. törvényt (földről szóló törvény), mely a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról részletes bemutatására sort kerítenénk, néhány lényeges szempontot érdemes kiemelni.

A földhasználat jogát főszabály szerint földműves és mezőgazdasági termelőszervezet szerezheti meg. Tanya földhasználati jogosultságát pedig bárki megszerezheti. Földhasználati jogot szerezhhetnek még egyéb szervezetek is, speciális feltételek fennállása esetén. A földhasználat jogát megszerezheti még az erdőbirtokossági társulat a tagjai tulajdonában és hasznélvezetében álló erdőnek minősülő földek esetén. Jogosult a földet használni kizárólag haszonbérlet jogcímén az agrárágazathoz tartozó köznevelési feladatot ellátó intézmény, valamint az agrárágazathoz tartozó felsőoktatási intézmény az alapító okiratában vagy jogszabályban meghatározott, oktatási vagy tudományos kutatási alapfeladatát szolgáló föld esetén, a bevett egyház vagy annak belső egyházi jogi személye oktatási, szociális, vagy gazdasági tevékenység végzése céljából. A földhasználat átengedésének tilalma alól van egy kivétel, azaz a földhasználatát a földhasználati jog jogosultja jogszerűen átengedheti. Ez a lehetőség az alhaszonbérlet. Az alhaszonbérlettel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy főszabály szerint jogelenes, nem lehet a mezőgazdasági földet alhaszonbérletbe adni. Csak egy esetben van lehetősége a haszonbérletnek alhaszonbérleti szerződést kötni más földműveléssel vagy mezőgazdasági termelőszervezettel, ha a haszonbérlet földön megtermelendő termés vetésforgó, illetve élömunka ráfordítást igényel, hogy a részére a föld használatát ezen munkák elvégzésének időtartamára, de legfeljebb a haszonbérleti szerződés lejártáig átengedje. A földhasználati jogosultság alanya főszabály szerint tehát a földműves és a mezőgazdasági termelőszervezet. Mind a földműves, mind pedig a mezőgazdasági termelőszervezet meghatározása esetén egyik lényeges szempont az, hogy mezőgazdasági tevékenységből eredően meghatározott árbevétellel kell rendelkeznie. Ennek a feltételnek való megfelelést tehát nagymértékben segítené, ha a szociális farmszolgáltatást ebbe a körbe tartoznának tekintenénk.²

A módosítási javaslat megvalósítását nehezítő tényezőként kell mérlegelnünk azt, hogy a földforgalmi törvény sarkalatos (2/3-os) törvény. Az Alaptörvény P) cikk (2) bekezdése értelmében a termőföldeket érintő jogi szabályozás területén három sarkalatos

---

hasznosítás és forgalmazás a családi gazdaság elősegítésének új jogi szabályozása tükrében. In: *Magyar Jog*, 2002. május, 286–295. pp.

² BOBVOVS PÁL: *A termőföldre vonatkozó elővásárlási jog szabályozása.* In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica.* Tomus: LXVI. Fasc.3. Szeged, 2004., 5. p. CSÁK CSILLA – HORNYÁK ZSÓFIA: *A földforgalmi törvény szabályaiba ütköző mezőgazdasági földekkel kapcsolatos szerződések jogkövetkezményei.* In: *Östermelő*, 2014/2., 10–11. pp.

törvényt szabályoz: a termőföld és az erdők tulajdonjogának megszerzése, valamint hasznosítása (1) bekezdés szerinti célok eléréséhez szükséges korlátait és feltételeit, valamint az integrált mezőgazdasági termelés-szervezésre és a családi gazdaságokra, továbbá más mezőgazdasági üzemekre vonatkozó szabályokat sarkalatos törvény határozza meg. Ezek közül egyedül a földforgalmi törvény született meg, a másik kettő várhatóan elkészül.

III. Szervezeti keretek elhatárolási kérdései

A szociális farm kifejezés első hallásra a szociális szövetkezet fogalmát juttatja eszünkbe, sokan erre asszociálnak. Azonban a két elnevezés nem használható szinonim fogalomként, nem alteregói egymásnak. Ezért elsőként a szociális szövetkezet tartalmi sajátosságait határozzuk meg.

A gazdasági kooperáció tökeegyesítő illetőleg személyegyesítő szervezeti és működési formában jelenik meg. Míg előbbinek a gazdasági társaságok, addig az utóbbinak a tipikus példája a szövetkezeti modell vagy a társadalmi szervezetek. A gazdasági jellegű kooperáció egyik tipikus formája, a mezőgazdasági tevékenységre orientált kooperációs forma, amelynek jogi szervezeti kerete – a kollektivizálás időszakának befejezésétől (1960-as évek végétől) a rendszerváltás időszakáig – a mezőgazdasági termelőszövetkezeti forma volt. Dominánsan ez a szövetkezeti típus volt a jellemző, amely egzisztenciális formának tekinthető. Ez azt jelentette, hogy a szövetkezetnek foglalkoztatási kötelezettsége volt a tagjai irányába, míg a tagnak munkavégzési kötelezettsége volt a szövetkezet felé. Mindemellett a tagok közös gazdálkodást valósítottak meg a szövetkezet használatában és tulajdonában levő vagyontárgyakon. Ebben az esetben, tehát a termelési erőforrásokat összevonták a közös használat keretei közé. A rendszerváltást követően alapvető struktúraváltásra került sor. Ennek lényege az volt, hogy a szövetkezet munkaszövetkezeti jellege megszűnt, a földek tagi tulajdonba és használatba kerültek és a szövetkezet integratív szerepet tölt be. Ennek értelmében a szövetkezet alapvetően a tagi gazdaság (farm modell) kiszolgálójává vált, piacszervezési feladatokat tölt be és különböző szolgáltatásokat nyújt a gazdálkodók részére.³

A mezőgazdasági tevékenység folytatásához kapcsolódó szervezeti struktúra megváltozott a rendszerváltást követően, amelynek alapvetően a termelőszövetkezeti modell átalakulásában/átalakításában követhető nyomon. A szövetkezetek szerepe a foglalkoztatási, munkaszövetkezeti irányból, a tagi gazdaságokat kiszolgáló és a piacra jutást, értékesítést, beszerzést elősegítő irányba tolódott. Ezzel a modellváltással együtt járt az is, hogy a tagsági viszonyhoz nem feltétlenül párosul már foglalkoztatási jogviszony is egyben. Ha az egész agráriumot érintő szervezetrendszer kívánjuk áttekinteni vázlatosan, akkor az agrár-üzemrendszer keretein belül különböző szervezeti formában működő és különböző célokat megvalósító modelleket tudunk megkülönböztetni:

³ SZILÁGYI JÁNOS EDE: *A termőföldek törvényes elővásárlási jogának alakulásáról, különös tekintettel a rendszerváltás utáni jogfejlődésre*. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica Tomus XXIV.*, Miskolc, University Press, 2006., 517–524.pp.

- üzem-kiegészítő szervezetek: főként piacszervezési feladatokat látnak el, tanácsadás, munkafolyamatok szervezése, hatékony piaci fellépés az értékesítés és a beszerzés területén. Ebbe a csoportba sorolható pl. a szövetkezetek, a termelői csoportok, termelői szervezetek.
- érdekképviselők: szakszervezet, ágárkamara, hegyközségek stb.
- agrárgazdasági tevékenységet végző személyek: ezen személyi kör tevékenységi körében meghatározó jellegű a mezőgazdasági tevékenységből eredő árbevétel. Ebbe a csoportba kis-, közép-, és nagyüzemek tartoznak. A mezőgazdasági tevékenység végzésénél nincs formakényszer, azaz bármilyen szervezeti formában végezhető (gazdasági társasági formában, szövetkezeti formában, egyéni vállalkozói formában, östermelőként, családi gazdasági formában stb.) A támogatási és adórendszer nagymértékben meghatározója a formaválasztásnak. A mezőgazdasági tevékenység nagyon szorosan kötődik mezőgazdasági földek használatához. Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a mezőgazdasági földekre irányuló földhasználati jogosultsága csak meghatározott személyi körnek van a jogszabályi rendelkezések alapján. Ezt a korlátozó feltételt nem hagyhatjuk figyelmen kívül.

Tehát kiemelés érdemelnek a szövetkezetek, amelyek nemcsak történetiségükben, de szabályozási jellegükben is sokrétűek. A szövetkezetekkel kapcsolatos jogi szabályozás alapvetően és keret jelleggel a Polgári Törvénykönyvben került szabályozásra. A Polgári Törvénykönyv jogi személyekre vonatkozó valamint a szövetkezetekre vonatkozó előírásai az irányadók, figyelemmel arra, hogy a Polgári Törvénykönyv rendelkezései diszpozitívak, eltérést megengedő, kivéve azon rendelkezések esetében, ahol a törvény az eltérést tiltja és annyiban amennyiben a tiltó norma rendelkezik. A Polgári Törvénykönyv generális rendelkezésen túlmenően vannak az egyes szövetkezeti formák esetében külön jogszabályi rendelkezések, speciális előírások. Ilyen például a szövetkezeti hitelintézetek esetében a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény, a lakásszövetkezetekről szóló törvény, de itt említhetjük meg a szövetkezetekről szóló törvényt is. Ezen speciális törvényi rendelkezéseknek az a sajátossága, hogy „felülírják” a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit, azaz a speciális szabályok tekinthetők irányadónak. A speciális szövetkezeti joganyag tekintetében kiemelés érdemel a 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről szóló törvény, amely három szövetkezeti formában működő modellt szabályoz:

- iskolaszövetkezet (Az iskolaszövetkezet a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény szerinti középfokú iskolával, kollégiummal, alapfokú művészeti iskolával (nevelési-oktatási intézmény) tanulói jogviszonyban álló tanulók, továbbá a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvényben meghatározott felsőoktatási intézménnyel hallgatói jogviszonyban álló hallgatók számára lehetőséget biztosít a munkavégzési feltételek megteremtésére, valamint gyakorlati képzésük elősegítésére.)
- agrárgazdasági szövetkezet: Az agrárgazdasági szövetkezet a mező- vagy erdőgazdasági, valamint élelmiszeripari ágazatban fő- és kiegészítő tevékenységet folytató szövetkezet, amely fő tevékenységként

- tagjai tevékenységét előmozdító jelleggel tagjai számára – azok elsődleges agrárgazdasági termeléséhez, termékeinek piacra juttatásához – szolgáltatásokat nyújt, vagy tevékenységet folytat (a termeléshez szükséges anyagok és eszközök közös beszerzését, a termés közös értékesítését szervezi; a termés tárolását, feldolgozását végzi; a termeléshez, illetve a feldolgozáshoz kapcsolódó gépi szolgáltatásokat nyújt)
  - termelő jelleggel tagjai vagy mások mező- vagy erdőgazdasági földjét hasznosítva agrárgazdasági termelést folytat.
- szociális szövetkezet és foglalkoztatási szövetkezet

A szociális szövetkezet célja a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése. A szociális szövetkezetnek a természetes személy tagjain kívül helyi önkormányzat vagy nemzetiségi önkormányzat, illetve ezek jogi személyiségű társulása (a továbbiakban együtt: önkormányzat), továbbá jogszabályban meghatározott karitatív tevékenységet ellátó közhasznú jogállású szervezet lehet a tagja.

A foglalkoztatási szövetkezet olyan szociális szövetkezet, amelynek legalább ötszáz természetes személy és legalább egy országos nemzetiségi önkormányzat a tagja. A foglalkoztatási szövetkezet a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára a munkafeltételek megteremtését elsősorban munkaerő-kölcsönzés, valamint munkaközvetítő tevékenység útján valósítja meg, amelyre a munkaerő-kölcsönzésre, a közhasznú kölcsönzőre vonatkozó, valamint a magán-munkaközvetítői tevékenység folytatásának feltételeit szabályozó jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni azzal, hogy a saját tagjai tekintetében munkaerő-kölcsönzési tevékenységet láthat el.

A szociális szövetkezetek esetében a személyes közreműködés sajátos formája a közös termelésben való, a tagsági jogviszonyon alapuló közvetlen közreműködés (tagi munkavégzés). A tagi munkavégzés önálló, más munkavégzésre irányuló jogviszonyt szabályozó törvény hatálya alá nem tartozó jogviszony, amelyben az elvégzett munka ellentételezése a tagi munkavégzés arányában részben vagy egészben a tagok által közösen megtermelt javak természetben történő átadásával is megvalósulhat. Tagi munkavégzésre irányuló jogviszonyt a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló törvény szerint regisztrált álláskereső, illetve a közfoglalkoztatási jogviszonyban lévő személy létesíthet és tarthat fenn.

A szociális szövetkezet önálló szervezeti formaként jelenik meg a jogi szabályozásban. Speciális szövetkezeti formaként határozható meg, amely a hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatására koncentrál. A foglalkoztatási jogviszony a tagsági viszonyhoz kötődik, tehát a szövetkezeti tagsági viszonynak fenn kell állnia. Ezzel szemben a szociális farm nem jelenik meg önálló szervezeti formaként. A szociális farm bármely szervezeti formában működtethető. A szociális farm „címet” azok a szervezetek viselhetik, illetőleg azok tekinthetők szociális farmnak, amelyek működésében a szociális farm jellemzői megtalálhatók. Az más kérdés, hogy a szociális farm elnevezést milyen eljárási formában és kinek a jóváhagyásával, döntésével lehet megszerezni. Az azonban fontos, hogy mindenképpen ellenőrzött eljárási rendben kerüljön sor a minősítés megszerzéséhez. Különösen fontos ez akkor, ha a szociális farm modellhez pénzügyi (támogatási, adózási stb.) kedvezményeket, előnyöket kívánunk rendelni.

Szociális farm, nem egy új szervezeti forma, hanem egy összetett (mező)gazdálkodási forma. Keretei között a tevékenységorientációra kell koncentrálni. Ebben a tevékenységi formában megjelenik az ökológiai elem, az ökonómiai elem illetőleg a társadalmi felelősségvállalási elem is egyben. Ez jelenti a szociális farm-szolgáltatás rendszerét.

IV. Multifunkcionalitás az agráriumban

A Közös Agrárpolitikának az elmúlt évtizedek és a jelenkori kihívásaira tekintettel választ kellett adnia a fenntarthatóságra és előtérbe került a mezőgazdaság többfunkciós felfogása, a közjavak és a gazdaságok diverzifikálásának – többek között a vidéki életminőség javításának – a kérdése.⁴ Ez a kérdés és az az erre adandó válasz mindenképpen felveti a mezőgazdasági (alap)tevékenységnek illetőleg a kiegészítő tevékenységnek, valamint az azon kívüli tevékenységnek a bővítését, a gazdaságon belüli (on-farm) és a gazdaságon kívüli (off-farm) vonatkozásban egyaránt. Ez a folyamat a – specializációval ellentétben – a diverzifikáción keresztül elvezet bennünket a multifunkcionális megközelítéshez.

A multifunkcionális mezőgazdaság irányai:

- gazdasági funkció (alap és kiegészítő mezőgazdasági tevékenység)
- ökológiai funkció (biogazdálkodás, környezettudatosság, cross compliance stb.)
- társadalmi funkció (vidéki népességmegtartó erő fokozása, oktatás, képzés, szemléletformálás stb.)

Multifunkcionális mezőgazdaság alatt azt értjük, amikor a mezőgazdasági termelési (gazdasági) alaptevékenységén túl az ökológiai és a társadalmi-gazdasági életképesség fenntartásához is hozzájárul, magába foglalja. Mind a diverzifikáció, mind pedig a multifunkcionalitás a gazdaságon belüli tevékenységekre vonatkozik. A két kategória vonatkozásában a multifunkcionalitást tekinthetjük szélesebb körnek, amely mind a három szegmensre kiterjed, míg a diverzifikáció az újszerű tevékenységi elemek megjelenését ötvözi, és ennek megfelelően eszköze is egyben a multifunkcionális mezőgazdasági modell tevékenységi köre kialakításának. A szociális farmrendszer bevezetése hozzájárul a többfunkciós mezőgazdasági modell megvalósításához. A mezőgazdasági tevékenység alkalmas az integráló hatás kiváltására. A mezőgazdasági tevékenység a vidéki térségekben dominánsan jelen van és a foglalkoztatási lehetőségek alapját jelenti, amelynek speciális szegmense a hátrányos helyzetű személyek munkavégzési lehetőségeinek megteremtése. A hátrányos helyzetű személyekkel foglalkozó szervezetek számára számos korlát jelenik meg a tevékenység végzése során. Az új szociális farm modell alkalmassá tehető arra, a jogi szabályozás módosításával illetőleg új jogi szabályozás bevezetésével, hogy a szociális szolgáltatást nyújtó személyek szabályozott és támogató környezetben tudják folytatni tevékenységüket. A modell létezik, a szabályozást, a jogi környezetet kellene a jelenséghez igazítani, annak működőképességét biztosítva.

⁴ ANDRÉKA TAMÁS: *Birtokpolitikai távlatok a hazai mezőgazdaság versenyképességének szolgálatában*. In: Csák Csilla (szerk.): *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2010., 11. p.

V. A munkavégzési viszonyok bizonytalanságai a szociális farmrendszer kérdései tükrében

Az eddigiekből is látható volt, hogy a munkavégzési, foglalkoztatási viszonyok számos ponton nem tükrözik a jelen helyzetet jellemző többfunkciós mezőgazdaság által felvetett specialitásokat, sőt ezen oldal kifejezetten elhanyagoltnak tekinthető. Valójában szinte egyetlen az előbbieik sajátosságaira felépített munkavégzési formát sem lehet találni, mivel a jelenlegi szabályozás az általános társadalmi – gazdasági – foglalkoztatási viszonyokat veszi alapul, sőt inkább korlátozó, mint segítő szabályokat tartalmaz.⁵

A szóba jöhető munkavégzésre irányuló jogviszonyok is különböző jogágakban leletők fel anélkül, hogy bármilyen érdemi „testre szabott” szociális töltést sugároznának. Ilyen jogviszonyok lehetnek különösen a következők:

- munkajogi szabályozás alá eső tipikus, illetve atipikus munkaszerződések;
- a szövetkezeti jog körébe tartozó, tagsági jogviszonyon alapuló tagi munkavégzések (közvetlen közreműködés);
- miután a szociális farmnak tekinthető formáció – ahogy erről már szó esett – nem kötődik kifejezetten egyetlen szervezethez sem, a kereskedelmi jogi társasági formák, pontosabban az ezekben történő tagi munkavégzés is szóba jöhet;
- a polgári jog keretei közé sorolható munkavégzésre irányuló szerződések, így különösen a vállalkozás, illetve a megbízás sem zárható ki;
- a munkajog – polgári jog – szövetkezeti jog együttesét jelenítheti meg az iskola szövetkezeti forma vagy esetleg a tanulmányi szerződés.

Az, hogy a különböző – bár témánk szempontjából – bizonytalan tartalmú foglalkozási viszonyok más-más jogágban, ezen belül jogterületen jelennek meg, önmagában még nem feltétlenül jelent problémát, sőt – elvileg – akár a sokszínűség előnyt is jelenthetne.⁶ A szociális szövetkezeti működés viszonylag egyszerűbb a szociális farmhoz képest, mivel a szociális szövetkezet önálló szervezeti formaként, különös jogi szabályozásban részesítve jelenik meg, behatárolva a foglalkozási viszonyok körét is, amely a hátrányos helyzetű személyekre is koncentrál. Ez sem jelent persze egyértelmű és elmentmondásmentes, pontosan körülírható munkavégzési viszony szabályozást, de legalább szervezeti oldalról ad egyértelmű kiindulópontot. A munkát végző oldalán felmerülő és a szociális farmokra jellemző problémák ez esetben is (általában) megtalálhatók.

A szociális farm kérdésköre munkavégzési relációban is ezért bonyolultabb, illetve összetettebb, mert a szociális farm nem jelenik meg önálló elkülönült szabályozásban részesített szervezeti formában, lényegében a működés jellemzői a meghatározók, így alapvetően bármely szervezeti forma működhet szociális farmként. Más-más szervezeti formákra pedig azonos vagy viszonylag hasonló munkavégzési szabályok nem húzhatók rá. A fenntartható mezőgazdaság által igényelt és kiváltott farm-diverzifikáció, és ennél is szélesebb multifunkcionalitás tovább nehezíti a probléma megoldását. A nehézségek

⁵ EMBER ALEX: *Atipikus munkaviszonyok*. In: Hajdú József – KUN Attila (szerk.): *Munkajog*. Patrocinium, Budapest, 2014., 273. p., PRUGBERGER TAMÁS – NÁDAS GYÖRGY: *Európai és magyar összehasonlító munka és közszolgálati jog*. Complex Kiadó, Budapest, 2014., 439–440. pp.

⁶ KENDERES György: *A munkaszerződés hazai szabályozásának alapkérdései*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2007., 25–37. pp.

sorában kell rámutatni arra is, hogy a fenti szervezeti formák alapvető célja segíteni a hátrányos helyzetű személyeknek, akik maguk sem képeznek homogén csoportot; ide sorolandók pl. az egzisztenciálisan hátrányos helyzetben lévők, az alacsony iskolai végzettségűek, bizonyos nemzetiségek (romák), de a megváltozott munkaképességűeket vagy a fogyatékosokat is itt kell megemlíteni. Szemlélet-formálási szempontból a tanulók, diákok csoportjáról sem szabad megfeledkezni, bár itt talán a legegyszerűbben megoldható a foglalkoztatás – tanulás problémájának együttese, ugyanis mezőgazdasági orientáltaságú tanulmányi szerződésben megfelelő garanciális szabályokkal együtt a 2012. évi I. törvény (Mt.) 229. §-ban nevesített speciális és a 2013. évi V. törvény (új Ptk.) kötetmi jog általános szabályai (VI. könyv) elégségesek lehetnek.

A foglalkoztatási (akár munkaviszony, akár polgári jogi jogviszony, akár szövetkezeti vagy előzőek együtteséből összeálló jogviszony) viszonyok körében jelentkező nehézséget elsősorban a résztvevő felek között megnyilvánuló, a gazdasági értelemben fennálló erőeltolódásban látjuk. Még leginkább a munkajogban fejeződik ki (bár egyre gyengülő hatással) a munkáltató (foglalkoztató) erőfölényét kompenzálni próbáló szabályrendszer (pl. munkaidő, pihenő idő, díjazás, kollektív munkajog szabályai), de ugyanez már nem mondható el a többi említett jogág foglalkoztatási szabályairól.⁷

Márpedig – véleményünk szerint – még a munkajogi védelem sem elégséges a hátrányos helyzetű személyek gyengébb erőpozíciójának kompenzálására. E körben – bármely jogág keretei között mozgunk is – speciális, atipikus, hátrányos helyzetűeket védő kógens rendelkezésekre van szükség. Például a felróhatóság, azaz az adott helyzetben elvárható magatartás tanúsítása – ami a civilisztika bármely ágának egyik fő irány- és alapelve – nem értelmezhető egyformán az „átlag munkavállaló vagy foglalkoztatott” és a bármilyen okból hátrányos helyzetű személy vonatkozásában.

A munkajog köréből szóba jöhető foglalkoztatási formák a bedolgozói jogviszony, az ettől bonyolultabb munkára alkalmas olyan távmunkavégzés, amely nem feltétlenül igényel számítástechnikai eszközt, az egyszerűsített foglalkoztatás, a cselekvőképtelen munkavállalóra vonatkozó szabályok lazításával létesített munkaviszony, a munkaerő kölcsönzés és annak tulajdonképpen a jogalkotó által ilyen formában el nem ismert altípusa az iskolaszövetkezet. A munkajogi kárfelelősségi szabályok⁸ enyhítése a hátrányos helyzetű személyekkel szemben mindenképpen szükséges, (pl. méltányos kár plafon bevezetésével) mivel azok még az „átlag munkavállalók” körében is esetenként túl szigorúak. További lényeges változtatásként vetjük fel, hogy az Mt. szabályaitól a hátrányos helyzetűnek minősülő személyeket illetően csak kedvezőbb irányba lehessen eltérni.

Ami a munkajogon kívüli egyéb jogágakat (polgári jog, szövetkezeti jog) illeti, nem találunk igazán egyik szerződési felet védő rendelkezést sem, ami a felek egyenrangúságára vezethető vissza. Ez alól kivétel a fogyasztói szerződés, ahol megjelennek a tételes szabályokban a gyengébb fél, a fogyasztó védelmét szolgáló szabályok is. Valamiféle ilyen tételes rendelkezésekre lenne szükség a polgári és a szövetkezeti jogban is a szociális farm modellben akár polgári jogi, akár szövetkezeti jogi keretben történő

⁷ GYULAVÁRI TAMÁS: *A munkaviszony fogalma (A munkaviszony minősítő jegyei)* In: Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest 2013. 35–41. pp.

⁸ PRUGBERGER TAMÁS-KENDERES GYÖRGY: *A munkajogi kártérítési felelősség irányai az új Mt. és a nyugat-európai szabályozás tükrében*. In: Miskolci Jogtudományi Műhely 8. Decem anni in Europaea Unione III. (szerk.): Sági Edit, Miskolci Egyetemi Kiadó 2015. 136–137. pp.

munkavégzésről van szó. Ez igaz akár a szociális farm-gazdaságokra akár a szociális farm-közösségekre; természetesen a két forma jellegbeli különbségeit is figyelembe véve, mivel legalább is részben más védelmi szabályok kellenek egy foglalkoztató szervezet jogainak korlátozására, mint egy alapvetően önfoglalkoztató formációra. Tulajdonképpen alapelveit és szabályozási irányát illetően egy sui generis szerződéstípus kifejtése sem zárható ki a körből, azonban ehhez még további elméleti és gyakorlati tapasztalatokra lenne szükség.

A jelen fejezetben vázolt felvetéseinkkel távolról sem a sokszínű foglalkoztatás ellen kívántunk állást foglalni, sőt éppen ezt tartjuk kívánatosnak. Ez már csak azért is így van, mert bár az új szociális farm intézménye távolról sem tekinthető kidolgozott és kellően szabályozott formációnak a jövő útja azt valószínűsíti, hogy e hézagosan rendezett modell jelen van a gazdaságban, még ilyen körülmények között is működik, tehát a hátrányos helyzetű személyek beilleszkedését, védelmét segítő pozitív változtatásoknál mindenképpen számolni kell vele. Ha teljes körű megoldást nem is tudtunk adni, legalább igyekeztünk ráirányítani a figyelmet a szociális farm intézményének szervezeti és foglalkoztatási viszonyait érintő alapvető problémákra.

CSILLA CSÁK – GYÖRGY KENDERES

EMPLOYMENT OPPORTUNITIES OF DISADVANTAGED PERSONS AND ITS UNCERTAINTIES IN AGRICULTURE

(Summary)

Introduction of social farm system contributes to the realization of the multifunctional agricultural model. Agricultural activity is able to make integrating effect. Agricultural activity is significant in rural areas and it is the base of employment opportunities, which special segment is the creation of working opportunity of disadvantaged person. Organizations dealing with disadvantaged person have several limitations during making its activity. Due to the amendment of regulation and introduction of new laws, the new social farm model could be suitable for person providing social services to make their activities in regulated and supportive surroundings. The rules of working and employment have to change and defer to this.